

İctimai Sektor üçün 24 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı

“Maliyyə hesabatlarında büdcə məlumatlarının təqdimatı”

İctimai Sektor üçün 24 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı
“Maliyyə hesabatlarında büdcə məlumatlarının təqdimatı”

MÜNDƏRİCAT

	Maddə
Standartın Məqsədi və Tətbiqi Sahəsi	2-6
Əsas Anlayışlar	7-13
Təsdiqlənmiş Bütçə	8-10
İlkin və Yekun Bütçə	11-12
Faktiki məbləğlər	13
Bütçə və faktiki məbləğlərin müqayisəsinin təqdim edilməsi	14-38
Təqdimat və Açıqlama	21-24
Ümumiləşdirmə Səviyyəsi	25-28
İlkin Bütçədən Yekun Bütçəyə Keçid	29-30
Müqayisə etmə Əsası	31-36
Çoxillik Bütçə	37-38
Bütçə metoduna, müddətə və tətbiq sahəsinə dair qeydlərdə əks olunan açıqlamalar	39-46
Müqayisə etmə əsasında faktiki məbləğlər ilə maliyyə Hesabatlarındakı faktiki məbləğin tutuşdurulması	47-53
Qüvvəyə Minmə Tarixi	54-55
İzahlar və şərhlər	
Əyani Misallar	

Standartın Məqsədi və tətbiqi sahəsi

1. Hazırkı Standart öz təsdiqlənmiş büdcəsini (büdcələrini) ictimaiyyətə açıq etməyə tələb edilən və ya ictimaiyyətə açıq etməyə qərar verən və ya onlara görə məsuliyyət daşıyan təşkilatların maliyyə hesabatlarına daxil ediləcək büdcənin yerinə yetirilməsindən yaranan büdcə məbləğlərinin və faktiki məbləğlərin müqayisəsini tələb edir. Hazırkı Standart büdcə və faktiki məbləğlər arasında əhəmiyyətli dəyişikliklər üzrə səbəblərin izahının açıqlanması tələb edir. Hazırkı Standartın tələblərinə əməl edilməsi təmin edəcək ki, İctimai Sektor təşkilatlarının (a) onların məsuliyyət daşdığı təsdiqlənmiş büdcənin (büdcələrin) əməl edilməsini və (b) büdcənin (büdcələrin) və maliyyə hesabatlarının eyni əsasda hazırlanırsa, büdcə nəticələrinə nail olmaq üçün onların büdcə nəticələrini göstərməklə öz məsuliyyət öhdəliklərini yetirir və onların maliyyə hesabatlarının şəffaflığını artırır.
2. Maliyyə hesabatlarını mühasibat uçotunun hesablama metodu əsasında hazırlayan və təqdim edən təşkilat bu Standartı tətbiq etməlidir.
3. Hazırkı Standart öz büdcəsini (büdcələrini) ictimaiyyətə açıqlamağa tələb olunan və ya qərar verən Dövlət Müəssisələrindən başqa bütün İctimai Sektor təşkilatlarına tətbiq edilir.
4. Dövlət Sektoru Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartları Şurası tərəfindən nəşr olunmuş Dövlət Sektoru Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarına Giriş hissəsində izah edilir ki, Dövlət Müəssisələri Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartları Şurasının nəşr etdiyi Maliyyə Hesabatının Beynəlxalq Standartlarını tətbiq edir. Dövlət Müəssisəsinin mahiyyəti öz növbəsində İctimai Sektor üçün 1N⁹li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı "Maliyyə Hesabatlarının Təqdim edilməsi"-ndə açıqlanır.
5. Bu standart təsdiqlənmiş büdcələrin ictimaiyyətə açıqlanmasını və maliyyə hesabatlarında ictimaiyyətə açıqlanmayan təsdiq olunan büdcələrə dair məlumatların göstərilməsini və ya müqayisə edilməsini tələb etmir.
6. Bəzi hallarda təsdiqlənmiş büdcələr İctimai Sektor təşkilatı tərəfindən nəzarət edilən bütün fəaliyyətləri əhatə etmək üçün hazırlana bilər. Digər hallarda isə ayrıca təsdiqlənmiş büdcələrin hökumətin və ya digər İctimai Sektor təşkilatının maliyyə hesabatlarına daxil olan müəyyən fəaliyyətlər, fəaliyyət qrupları və ya təşkilatlar üçün ictimaiyyətə açıqlanması tələb edə bilər. Bu (a) əgər, məsələn, hökumətin maliyyə hesabatları fəaliyyət müstəqilliyinə malik olan və öz şəxsi büdcələrini hazırlayan dövlət agentliklərini və proqramlarını əhatə etdiyi təqdirdə, (b) əgər büdcə yalnız hökumətin ümumi dövlət sektoru üçün hazırlandığı təqdirdə baş verə bilər. Hazırkı Standart təsdiqlənmiş büdcənin və ya onun tərkib hissələrinin ictimaiyyətə açıqlandığı zaman maliyyə hesabatlarını təqdim edən təşkilatlara tətbiq edilir.

Əsas Anlayışlar

7. Bu Standartda istifadə edilmiş əsas anlayışlar aşağıdakı mənaları ifadə edir:

Uçot metodu dedikdə hesablama metoduna əsaslanan İctimai Sektor üçün Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartında və kassa metoduna əsaslanan İctimai Sektor üçün Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartında müəyyən edilən mühasibat uçotunun hesablama və kassa metodu nəzərdə tutulur.

İllik büdcə dedikdə bir il üçün təsdiq edilən büdcə nəzərdə tutulur. O, nəşr edilən ilkin hesablamaları və ya büdcə dövründən kənar müddət üzrə proqnozları əhatə etmir.

Ayrımlar dedikdə qanunverici orqan və ya digər müvafiq səlahiyyətli qurum tərəfindən müəyyən edilən məqsədlər üzrə vəsaitlərin sərf edilməsi üçün qanunverici qurum tərəfindən verilən səlahiyyət başa düşülür.

Təsdiqlənmiş büdcə dedikdə qanunlar, büdcə ayrımları barədə qanunvericilik aktları, hökumətin sərəncamları və ya büdcə dövrü ərzində gözlənilən gəlir və ya daxilolmalar ilə bağlı digər qərarlar üzrə xərclər barədə səlahiyyət başa düşülür.

Büdcə metodu dedikdə hesablama, kassa və ya qanunverici orqan tərəfindən təsdiq olunan büdcədə istifadə edilən digər mühasibat uçotu metodu başa düşülür.

Müqayisə bazası dedikdə eyni təşkilatlar üçün təsdiq edilən büdcənin eyni dövrü üzrə mühasibat uçotunun eyni metodu əsasında və eyni təsnifat qrupu üzrə təqdim olunan faktiki məbləğlər nəzərdə tutulur.

Yekun büdcə bütün ehtiyatların, digər dövrə köçürülən məbləğlərin, transferlərin, ayrımların, yardımçı təxsisatların və büdcə dövrü üzrə qanunverici və ya digər oxşar orqan tərəfindən təsdiqlənən dəyişiklərin nəzərə alındığı ilkin büdcədir.

Çoxillik büdcə bir ildən artıq dövr üçün təsdiq edilən büdcədir. O, nəşr edilən ilkin hesablamaları və ya büdcə dövründən kənar müddət üzrə proqnozları əhatə etmir.

İlkin büdcə büdcə dövrü üçün birinci təsdiq edilən büdcədir.

Digər İctimai Sektor üçün Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarında müəyyən edilən əsas anlayışlar bu Standartda digər standartlarda olduğu kimi eyni mənada işlədilir və ayrıca nəşr edilən Təsbit Edilmiş Terminlər Lüğətində verilmişdir.

Təsdiqlənmiş Bütçə

8. Hazırkı Standartda qeyd olunan təsdiqlənmiş bütçə bütçə dövrü ərzində cari planlar gözlənilən iqtisadi şəraitlərə əsaslanan illik və ya çoxillik bütçə dövründə yaranması gözlənilən nəzərdə tutulmuş gəlirlər və ya daxilolmaları, və qanunverici hakimiyyət və ya digər müvafiq orqan olan qanunverici orqanın xərclərini və məsrəflərini əks etdirir. Təsdiqlənmiş bütçə baş tutmasının gözlənilməsi zəruri olmayan gələcək hadisələr və rəhbərliyin mümkün fəaliyyətləri haqqında ehtimallara əsaslanan ilkin qiymətləndirmə və ya plan deyildir. Analoji olaraq təsdiqlənmiş bütçə proqnoz, plan və ya onların hər ikisinin birləşdirilməsi şəklində ola bilən (məsələn, birillik proqnoz üstə gəl beş illik plan) gələcəyə aid olan maliyyə məlumatından fərqlənir.

9. Bəzi qanunvericiliklərdə bütçələr təsdiqetmə prosesi çərçivəsində qanun qismində təsdiq oluna bilər. Digər qanunvericiliklərdə təsdiqetmə bütçənin qanun kimi qüvvəyə minməsi ilə də təmin oluna bilər. Təsdiqetmə prosesindən asılı olmayaraq təsdiqlənmiş bütçələrin kritik xüsusiyyəti dedikdə razılaşdırılan və müəyyən edilən məqsədlər üzrə dövlət xəzinədarlığı və ya oxşar orqandan vəsaitlərin çıxarılması səlahiyyətinin ali qanunverici orqan və digər münasib orqan tərəfindən verilməsi nəzərdə tutulur. Təsdiqlənmiş bütçə xərc səlahiyyətini xüsusi maddələr üzrə yaradır. Xərc səlahiyyəti ümumiyyətlə təşkilatın hüquqi məhdudiyyət daxilində fəaliyyət göstərməsi hesab edilir. Bəzi qanunvericiliklərdə təşkilatın məsuliyyət daşıyacağı təsdiqlənmiş bütçə ilkin bütçə ola bilər, digər qanunvericiliklərdə isə bu yekun bütçə ola bilər.

10. Əgər bütçə bütçə dövrünün başlanmasından əvvəl təsdiq olunmursa, ilkin bütçə bütçə ilində tətbiqetmə üçün təsdiq olunan bütçə sayılır.

İlkin və Yekun Bütçə

11. İlkin bütçə qanunla əvvəlki illərdən avtomatik olaraq ötürülən ayrılmış məbləğin qalığını daxil edə bilər. Məsələn, bəzi qanunvericiliklərdə hökumətin bütçə prosesləri əvvəlki illərin öhdəliklərini ödəmək üçün ayırımların avtomatik irəli çəkilməsini tələb edən hüquqi öhdəlikləri daxil edir. Öhdəliklər cari müqaviləyə əsaslanan mümkün gələcək öhdəlikləri əhatə edir. Bəzi qanunvericiliklərdə onlar öhdəliklər və borclar adlana bilər və malların və xidmətlərin hələ də alınmadığı satınalma sifarişlərini və müqavilələrini daxil edə bilər.

12. Əlavə ayırımlar ilkin bütçənin, məsələn, müharibə və ya təbii fəlakətlər nəticəsində yaranan xərclər tələblərini kifayət qədər nəzərdə tutmadığı hallarda zəruri ola bilər. Əlavə olaraq, dövr ərzində bütçə gəlirlərinin kəsiri müşahidə oluna bilər və bütçə kateqoriyaları və bütçə maddələri arasında daxili köçürmələr maliyyə dövrü ərzində maliyyələşmə prioritetlərinə dəyişikliklər etmək üçün zəruri ola bilər. Bu səbəbdən, təşkilata və ya fəaliyyətə ayrılan maliyyə vəsaitləri maliyyə intizamını

saxlamaq üçün dövr üzrə ilkin olaraq ayrılan məbləğdən azaldıla bilər. Yekun büdcə bu cür icazəli dəyişiklikləri və düzəlişləri daxil edir.

Faktiki Məbləğlər

13. Hazırkı Standart "faktiki" və ya "faktiki məbləğlər" terminindən büdcənin həyata keçirilməsindən yaranan məbləğləri təsvir etmək üçün istifadə edir. Bəzi qanunvericiliklərdə "büdcənin həyata keçirilməsinin nəticələri", "büdcənin həyata keçirilməsi" və ya oxşar terminlər "faktiki" və ya "faktiki məbləğlər" mənasında da istifadə edilə bilər.

Büdcə və faktiki məbləğlərin müqayisəsinin təqdim edilməsi

14. Standartın 21-ci maddəsinin tələblərinə uyğun olaraq, təşkilat ya əlavə fərdi maliyyə hesabatları, ya da İctimai Sektor üçün Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartları əsasında cari dövr üçün təqdim edilən maliyyə hesabatlarında ayrıca büdcə sütunu vasitəsilə ictimaiyyət qarşısında məsuliyyət daşdığı büdcə məbləğləri ilə faktiki məbləğlər arasında müqayisəni təqdim etməlidir. Büdcə və faktiki məbləğlərin müqayisəsi hər bir hüquqi nəzarət səviyyəsi üzrə ayrıca təqdim edilməlidir:

- (a) İlkin və yekun büdcə məbləğləri;
- (b) Müqayisə əsaslı faktiki məbləğlər; və
- (c) Maliyyə hesabatları ilə birgə hazırlanan digər ictimai sənədlərə daxil olmadığı təqdirdə, təşkilatın ictimaiyyət qarşısında məsuliyyət daşdığı büdcə ilə faktiki məbləğlər arasında əhəmiyyətli fərqlərin izahının qeydlərdə açıqlanması və ya qeydlərdə müvafiq sənədlərə istinadların verilməsi.

15. İctimaiyyətə açıqlanan büdcə ilə ilkin və yekun büdcə məbləğlərin və faktiki məbləğlərin maliyyə hesabatında müqayisə əsasında təqdim edilməsi məsuliyyət dövrəsini maliyyə hesabatlarının istifadəçilərinə ehtiyatların təsdiqlənmiş büdcəyə uyğun olaraq əldə olunduğunu və istifadə edilib-edilmədiyini müəyyənləşdirməyə imkan yaratmaqla bitirəcəkdir. İlkin və yekun büdcənin (tez-tez mühasibat uçotunda "dəyişiklik" adlanır) faktiki məbləğləri və yekun məbləğləri arasında fərqlər maliyyə hesabatında onun bütövlüyü üçün təqdim oluna bilər.

16. Faktiki məbləğlər və büdcə məbləğləri arasında əhəmiyyətli fərqlərin izahı istifadəçilərə təşkilatın ictimaiyyət qarşısında məsuliyyət daşdığı təsdiqlənmiş büdcədən əhəmiyyətli uzaqlaşmaların səbəblərini başa düşməyə kömək edəcək.

17. Təşkilatdan öz ilkin büdcəsini, yekun büdcəsini və ya onların hər ikisini ictimaiyyətə açıq etmək tələb oluna bilər və ya təşkilat bunları etməyə qərar verə bilər. Həm ilkin həm də yekun büdcə büdcənin ictimaiyyətə açıq edilməsinin tələb olunduğu hallarda qanunvericilik, nizamnamə və ya digər orqan tez-tez faktiki və ilkin büdcə məbləğlərinin

və ya faktiki və yekun büdcə məbləğləri arasında əhəmiyyətli fərqlərin izahının 14-cü maddənin(c) bəndinə uyğun olaraq tələb olunub-olunmaması ilə bağlı göstəriş verir. Hər hansı belə göstərişlərin yoxluğunda əhəmiyyətli fərqlər, (a) məsələn, ilkin büdcənin həyata keçirilməsinə diqqət toplamaq üçün faktiki və ilkin büdcə arasında fərqlərə, və ya (b) yekun büdcənin əməl olunmasına diqqət toplamaq üçün faktiki və yekun büdcə arasında fərqlərə istinadlar vasitəsilə müəyyən edilə bilər.

18. Bəzi hallarda yekun büdcə və faktiki məbləğ eyni ola bilərlər. Bu onunla bağlıdır ki, hesabat dövrü üzrə büdcənin həyata keçirilməsinin monitorinqi aparılır və ilkin büdcə hesabat dövrü ərzində dəyişilən şəraitlər, dəyişilən vəziyyətlər və təcrübələri əks etdirmək üçün tədricən yoxlanılır. Hazırkı Standartın 29-cu maddəsi ilkin və yekun büdcələr arasında dəyişikliklərə dair səbəblərin izahının açıqlanmasını tələb edir. Bu açıqlamalar 14-cü maddədə tələb olunan açıqlamalarla birlikdə təsdiqlənmiş büdcəsini (büdcələrini) ictimaiyyətə açıq edən təşkilatların müvafiq təsdiqlənmiş büdcənin həyata keçirilməsi və əməl edilməsinə görə ictimaiyyət qarşısında məsuliyyət daşımalarını təmin edəcək.

19. Büdcə məbləğindən əhəmiyyətli fərqlər daxil olmaqla hesabat dövrü ərzində təşkilatın fəaliyyəti və nailiyyətinə şərhlər verən rəhbərliyin müzakirəsi və təhlili, əməliyyatların nəzərdən keçirilməsi və digər ictimai hesabatlar tez-tez maliyyə hesabatları ilə birlikdə dərc edilir. Hazırkı Standartın 14-cü maddəsinin (c) bəndinə uyğun olaraq faktiki və büdcə məbləğləri arasında əhəmiyyətli fərqlərin izahı (a) əgər o maliyyə hesabatları ilə birlikdə dərc edilən digər açıq hesabatlara və ya sənədlərə daxil edilmirsə və (b) maliyyə hesabatlarına qeydlər izahdan ibarət ola bilən hesabatları və ya sənədləri müəyyən edirsə, o halda izah maliyyə hesabatlarına edilən qeydlərə daxil edilə bilər.

20. Təsdiqlənmiş büdcələr yalnız maliyyə hesabatlarına daxil olan bəzi təşkilatlar və yatədbirlər üzrə ictimaiyyətə açıqlandıqda, standartın 14-cü maddəsinin tələbləri yalnız təsdiq edilmiş büdcədə əks olunan təşkilatlara və ya fəaliyyətlərə tətbiq ediləcəkdir. Bu o deməkdir ki, əgər, məsələn, büdcə yalnız hökumət hesabat verən təşkilatın ümumi dövlət sektoru üzrə hazırlanırsa, 14-cü maddədə tələb olunan açıqlamalar hökumətin ümumi dövlət sektoru ilə əlaqədar ediləcəkdir.

Təqdimat və Açıqlama

21. İctimai Sektor təşkilatı, yalnız maliyyə hesabatları ilə büdcə müqayisəli əsasda hazırlandığı təqdirdə, büdcə məbləğləri ilə faktiki məbləğlərin müqayisəsini əsas maliyyə hesabatlarında ayrıca büdcə sütunu kimi verə bilər.

22. Büdcə və faktiki məbləğlərin müqayisələri İctimai Sektor üçün 1N^oli Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartında müəyyən olunan maliyyə hesabatlarının bütöv sistemində daxil olan fərdi maliyyə hesabatında (Büdcə və Faktiki Məbləğlərin Müqayisəsinə dair Hesabat və ya oxşar adlı hesabat) təqdim oluna bilərlər. Alternativ olaraq, əgər maliyyə

hesabatı və büdcə müqayisəli əsasda – yəni, eyni təşkilatın və hesabat dövrünün eyni uçot metodundan istifadəsi ilə və eyni təsnifləşdirmə strukturunun qəbulu ilə hazırlanırsa, o halda İctimai Sektor üçün Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarına uyğun olaraq təqdim olunan mövcud əsas maliyyə hesabatlarına əlavə sütunlar əlavə oluna bilər. Bu əlavə sütunlar ilkin və yekun büdcənin məbləğlərini və əgər təşkilat lazım bilərsə, büdcə və faktiki məbləğlər arasında fərqləri müəyyən edəcək.

23. Əgər büdcə və maliyyə hesabatları müqayisəli əsasda hazırlanırsa, o halda Büdcə və Faktiki Məbləğlərin Müqayisəsinə dair ayrıca Hesabat təqdim olunur. Belə hallarda, oxucuların fərqli əsaslarla hazırlanan maliyyə məlumatların isəhv başa düşməmələrini təmin etmək üçün maliyyə hesabatları büdcə və uçot metodlarının fərqləndiyini və Büdcə və Faktiki Məbləğlərin Müqayisəsinə dair ayrıca Hesabatın büdcə əsasında hazırlandığını effektiv olaraq aydınlaşdırıla bilər.

24. Büdcələrin hesablaşma metodu əsasında hazırlandığı və onların maliyyə hesabatlarının bütöv sistemini əhatə etdiyi qanunvericiliklərdə İctimai Sektor üçün Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartları tərəfindən tələb olunan bütün əsas maliyyə hesabatlarına əlavə büdcə sütunları əlavə oluna bilər. Bəzi qanunvericiliklərdə hesablaşma metodu əsasında hazırlanan büdcələr İctimai Sektor üçün Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarında göstərilən maliyyə hesabatlarının bütöv sistemini daxil edən müəyyən əsas maliyyə hesabatları şəklində təqdim oluna bilərlər. Məsələn, büdcə köməkçi siyahılarda əlavə məlumatlar verilməklə maliyyə fəaliyyətinin nəticələrinə dair hesabat və ya pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat kimi təqdim oluna bilər. Bu hallarda, əlavə büdcə sütunları büdcənin təqdimatı üçün hazırlanan əsas maliyyə hesabatlarına daxil edilə bilərlər.

Ümumiləşdirmə Səviyyəsi

25. Büdcə sənədləri xüsusi fəaliyyətlər, proqramlar və təşkilatlar haqqında böyük təfərrüatları verə bilər. Bu təfərrüatlar qanunvericilik və ya səlahiyyətli orqana təqdim edilməsi və ya təsdiq olunması üçün "büdcə kateqoriyaları", "büdcə təsnifləri" və ya "büdcə bölmələri" adlı geniş siniflərə ümumiləşdirilə bilər. Büdcə və faktiki məlumatların bu geniş siniflər və büdcə kateqoriyaları və ya bölmələrə əməl etməklə açıqlanması müqayisələrin büdcə sənədlərində müəyyən olunmuş qanunverici və ya digər səlahiyyətli orqan tərəfindən nəzarət səviyyəsində edilməsini təmin edəcək.

26. "Uçot siyasəti, uçot qiymətləndirmələrində dəyişikliklər və səhvlər" adlı İctimai Sektor üçün 3 Növlü Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı maliyyə hesabatlarından bir sıra keyfiyyətli xüsusiyyətlərə cavab verən məlumatları və aşağıda göstərilən məlumatları təqdim etməyi tələb edir:

- (a) İstifadəçilərin qərar qəbul etmə ehtiyaclarına uyğun olan məlumatlar; və
- (b) Məlumatlar etibarlıdır əgər maliyyə hesabatları:

- (i) Təşkilatın maliyyə vəziyyətini, maliyyə fəaliyyətinin nəticələrini və pul vəsaitlərinin hərəkətini düzgün təmsil edir;
- (ii) Əməliyyatların, digər hadisələrin və şəraitlərin tək-cə hüquqi şəklini yox, iqtisadi mahiyyətini əks etdirir;
- (iii) Neytral, yəni, qərəzsizdir.
- (iv) Ehtiyatlıdır; və
- (v) Hər tərəfdən bütövdür.

27. Bəzi hallarda təsdiqlənmiş büdcələrə daxil olan təfərrüatlı maliyyə məlumatlarının hazırkı Standartın tələblərinə uyğun olaraq maliyyə hesabatlarında təqdim edilmələri üçün ümumiləşdirilməsi lazım olacaqdır. Bu cür ümumiləşdirmə məlumat artıqlığından çəkinmək və qanunverici və ya digər səlahiyyətli orqan tərəfindən nəzarətin müvafiq səviyyəsini əks etdirmək üçün vacib ola bilər. Ümumiləşdirmə səviyyəsinin müəyyənləşdirilməsi professional mülahizəni daxil edir. Bu mülahizə bu Standartın məqsədi və 26-cı maddədə qeyd olunan maliyyə hesabatlarının keyfiyyətli xüsusiyyətlərini və maliyyə hesabatlarının keyfiyyətli xüsusiyyətlərini ümumiləşdirən İctimai Sektor üçün 1N^olu Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartının A Əlavəsi ilə əlaqədar tətbiq ediləcəkdir.

28. Əlavə büdcə məlumatları, o cümlədən xidmət nailiyyətləri haqqında məlumat maliyyə hesabatlarından başqa sənədlərdə təqdim oluna bilərlər. Maliyyə hesabatlarından belə sənədlərə çarpaz istinad xüsusilə büdcə və faktiki məlumatların qeyri-maliyyə büdcə məlumatlarına və xidmət nailiyyətlərinə birləşdirmək üçün təqdim edilir.

İlkin Büdcədən Yekun Büdcəyə Keçid

29. Təşkilat ilkin və ya yekun büdcə arasında fərqlərin büdcə və ya aşağıda göstərilən amillər çərçivəsində yenidən paylaşdırılmasının nəticəsi olub-olmadığının izahını təqdim etməlidir:

- (a) Maliyyə hesabatlarında qeyd açıqlamaları vasitəsilə; və ya
- (b) Maliyyə hesabatından əvvəl, onunla eyni vaxtda və ya birlikdə dərc edilmiş hesabatda və maliyyə hesabatlarına edilən qeydlərdə hesabata edilən çarpaz istinadları daxil edilməlidir.

30. Yekun büdcə qanunverici aktlar və ya digər xüsusi səlahiyyətli orqan tərəfindən ilkin büdcənin yenidən baxılması üçün təsdiq olunan bütün dəyişiklikləri daxil edir. Hazırkı Standartın tələblərinə uyğun olaraq İctimai Sektor təşkilatı maliyyə hesabatlarına edilən qeydlərə və əvvəllər dərc edilən fərdi hesabata maliyyə hesabatları ilə birlikdə və ya bir vaxtda ilkin və ya yekun büdcə arasında fərqlərin izahını daxil etməlidir. Həmin izah, məsələn, dəyişikliklərin ilkin büdcə parametrləri çərçivəsində yenidən paylaşdırılmaların nəticəsi kimi yaranıb-yaranmadığını və ya hökumət siyasətində dəyişikliklər daxil olmaqla ümumi büdcə parametrlərində dəyişikliklər kimi digər amillərin

nəticəsi kimi yaranıb-yaranmadığını daxil edir. Bu cür açıqlamalar tez-tez rəhbərliyin müzakirəsi və ya təhlilində və ya maliyyə hesabatlarının bir hissəsi kimi yox, onunla birlikdə dərc edilən əməliyyatlarla bağlı oxşar hesabatda edilir. Bu cür açıqlamalar hökumət tərəfindən büdcənin yerinə yetirilməsi ilə hesabat hazırlamaq üçün dərc edilən büdcənin yerinə yetirilməsi ilə bağlı hesabatda daxil edilə bilər. Açıqlamalar maliyyə hesabatında deyil, ayrıca hesabatlarda edilirsə, maliyyə hesabatlarına edilən qeydlər hesabatda edilən çarpaz istinadı daxil edə bilər.

Müqayisəli əsas

31. Bütün büdcə və faktiki məbləğlərin müqayisəsi büdcə baxımından müqayisəli əsasda təqdim edilməlidir.

32. Büdcə və faktiki məbləğlərin müqayisəsi təsdiqlənmiş büdcə ilə əlaqədar eyni uçot (hesablama, nağd və ya digər əsaslar) əsasında, eyni təsnifləşdirmə əsasında və eyni təşkilatlar və dövr üzrə təqdim olunacaqdır. Bu maliyyə hesabatlarında büdcənin əməl olunması haqqında məlumatın açıqlanmasını büdcənin özü kimi eyni əsasda olmasını təmin edəcəkdir. Bəzi hallarda büdcə və faktiki müqayisənin digər uçot əsasında, fəaliyyətlərin fərqli qrupu üzrə və maliyyə hesabatları üçün qəbul olunan təqdimat və ya təsnifləşdirmədən fərqli olan təqdimat və ya təsnifləşdirmə ilə təqdim edilməsini mənasını verə bilər.

33. Maliyyə hesabatları təşkilatları və təşkilat tərəfindən nəzarət olunan fəaliyyətləri birləşdirir. 5-ci maddədə qeyd edildiyi kimi fərdi büdcələr birləşdirilmiş maliyyə hesabatlarını hazırlayan fərdi təşkilatlar və xüsusi fəaliyyətlər üçün təsdiqlənə və ictimaiyyətə açıqlana bilərlər. Bu baş verərsə, fərdi büdcələr maliyyə hesabatlarında təqdim edilmələri üçün hazırkı Standartın tələblərinə uyğun olaraq yenidən hazırlanmalıdır. Əgər bu cür yenidən hazırlanma baş verirsə, bu təsdiqlənmiş büdcələrə dəyişikliklər və müqayisəni daxil etməyəcək, çünki hazırkı Standart faktiki məbləğlərin təsdiqlənmiş büdcə məbləğləri arasında müqayisəni tələb edir.

34. Təşkilatlar öz maliyyə hesabatlarının təqdim edilməsi və öz təsdiqlənmiş büdcələri üçün mühasibat uçotunun müxtəlif metodlarını qəbul edə bilər. Məsələn, hökumət hesablama metodunu öz maliyyə hesabatı üçün və kassa metodunu isə öz büdcəsi üçün qəbul edə bilər. Əlavə olaraq, büdcələr gələcəkdə vəsaitlərin xərclənməsi və öhdəliklərdə dəyişikliklər edilməsi haqqında bu öhdəliklərə diqqət ayıra və məlumatlar daxil edə bilər, maliyyə hesabatları isə aktivlər, öhdəliklər, xalis aktivlər/kapital, gəlirlər, xərclər, xalis aktivlərdə/kapitalda digər dəyişikliklər və pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat hazırlaya bilər. Lakin İctimai Sektor təşkilatı və maliyyə hesabatı verən təşkilat tez-tez eyni ola bilərlər. Analoji olaraq, büdcənin hazırlandığı dövr və büdcə üçün qəbul olunan təsnifləşdirmə metodu adətən maliyyə hesabatında əks olunur. Bu uçot metodu tərəfindən idarəetmə və hesabatlılıq məqsədləri (məsələn, büdcə dövrü ərzində büdcənin yerinə yetirilməsi monitorinqinin inkişafı və hesabatın

hökumətə, ictimaiyyətə və digər istifadəçilərə uyğun əsasda və vaxtında təqdim edilməsi üçün) üçün büdcə və faktiki məlumatların müqayisəsini sadələşdirən dərəcədə maliyyə məlumatının əks etdirilməsinə və bu barədə məlumat verilməsinə imkan verər.

35. Bəzi qanunvericiliklərdə büdcələr maliyyə hesabatlarına daxil olan təşkilat və fəaliyyətlərdən fərqli olan təşkilat və fəaliyyətləri əhatə edən statistik hesabat sistemində uyğun olan kassa və ya hesablama metodu əsasında hazırlana bilər. Məsələn, statistik hesabat sistemində əməl etmək üçün hazırlanan büdcələr ümumi dövlət sektoruna diqqət ayıra bilər və öz əsas fəaliyyəti kimi hökumətin əsas və qeyri-bazar funksiyalarını yerinə yetirən təşkilatları əhatə edə bilər, maliyyə hesabatları isə hökumətin işgüzar fəaliyyətləri daxil olmaqla hökumət tərəfindən nəzarət edilən bütün fəaliyyətlər haqqında məlumat verir. "Ümumi Dövlət Sektoru haqqında Maliyyə Məlumatının Açıqlanması" adlı İctimai Sektor üçün 22 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı mühasibat uçotunun hesablama metodunu qəbul edən və qeyd açıqlamalarını etməyə qərar verən hökumət təşkilatının ümumi dövlət sektoru haqqında maliyyə məlumatlarının qeyd açıqlamaları üçün tələblər müəyyən edir. Bir çox hallarda, İctimai Sektor üçün 22 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına uyğun olaraq edilən açıqlamalar statistika hesabatı modellərində müəyyən olunduğu kimi ümumi dövlət sektoruna uyğun olaraq hazırlanan büdcələrdə qəbul edilən eyni təşkilatları, fəaliyyətləri və təsnifləşdirmə metodlarını əhatə edəcək.

36. Statistika hesabatı modelində ümumi hökumət sektorunu milli, ştat/vilayət və yerli hökumət səviyyələrindən ibarət ola bilər. Bəzi qanunvericiliklərdə milli hökumət (a) ştat/vilayət və yerli hökumətlərə nəzarət edə bilər, (b) bu hökumətləri öz maliyyə hesabatlarında birləşdirə bilər və (c) hökumətin bütün səviyyələrini əhatə edən təsdiqlənmiş büdcəni hazırlaya və onun ictimaiyyətə açıqlanmasını tələb edə bilər. Belə hallarda, hazırkı Standartın tələbləri həmin milli hökumət təşkilatlarının maliyyə hesabatlarına tətbiq ediləcək. Lakin, əgər milli hökumət ştat/vilayət və ya yerli hökumətlərə nəzarət etmirsə, onun maliyyə hesabatları ştat/vilayət və ya yerli hökumətləri birləşdirməyəcək. Ola bilsin ki, hökumətin hər səviyyəsi üzrə fərdi maliyyə hesabatları hazırlanır. Hazırkı Standartın tələbləri hökumət təşkilatlarının maliyyə hesabatlarına təşkilatların və onların nəzarət etdiyi fəaliyyətlər üzrə təsdiqlənmiş büdcələr və ya onların maddələri ictimaiyyətə açıqlandığı zaman tətbiq ediləcək.

Çoxillik Büdcələr

37. Bəzi hökumətlər və digər təşkilatlar fərdi illik büdcələr yerinə çoxillik büdcələri təsdiqləyir və ictimaiyyətə açıqlayır. Adətən, çoxillik büdcələr bir sıra illik büdcələr və illik büdcə məqsədlərindən ibarətdir. Hər tərkib illik dövr üzrə təsdiqlənmiş büdcə bu tərkibi dövr üzrə çoxillik büdcə ilə bağlı olan büdcə siyasətinin tətbiqini əks etdirir. Bəzi hallarda çoxillik büdcə hər-hansı ildə istifadə edilməmiş ayırmaların irəli çəkilməsini nəzərdə tutur.

38. Çoxillik büdcəyə malik olan hökumətlər və digər təşkilatlar onların büdcələrinin necə qəbul olunmasından asılı olaraq ilkin və yekun büdcənin müəyyənləşdirilməsi üçün müxtəlif yanaşmalar qəbul edə bilirlər. Məsələn, hökumət iki təsdiqlənmiş illik büdcədən ibarət olan ikiillik qəbul edə bilər, bu halda hər illik dövr üzrə ilkin və yekun büdcə müəyyən olunacaq. Əgər ikiillik büdcənin ilk ili üzrə istifadə edilməmiş ayırmaların ikinci ildə xərclənməsinə hüquqi icazə verilsə, ikinci il üzrə ilkin büdcə bu keçmə məbləğlər üzrə artırılacaqdır. Əgər hökumət ikiillik və ya büdcə məbləğlərini hər illik dövrə bölməyən digər çoxdövrü büdcəni qəbul edirsə, hazırkı Standartın məqsədləri üzrə illik büdcələri müəyyənləşdirərkən hər illik dövrə aid olan məbləğlərin müəyyənləşdirilməsində mülahizə lazım ola bilər. Birinci illik dövr xərclənməmiş məbləğlər daha sonra ikinci illik dövr üzrə ilkin büdcə daxil ediləcək və bu büdcə ona edilən hər hansı düzəlişlərlə birlikdə ikinci ilə dair yekun büdcə hazırlayacaq. Məsələn, ikiillik dövrün ilk ili üzrə ilkin və yekun təsdiqlənmiş büdcə birinci il ərzində baş verən ikiillik dövr üzrə hər hansı təsdiqlənmiş kapital əldəetmələri və bu ilə aid olan cari gəlir və xərc maddələrini əhatə edir. Çoxillik büdcə qəbul edilirsə, təşkilatlar büdcə dövrü ərzində büdcə və faktiki məbləğlər arasında əlaqə haqqında əlavə qeyd açıqlamalarını verməlidirlər.

Büdcə Metoduna, Dövrə və Tətbiq Sahəsinə dair Qeydlərdə Əks Olunan Açıqlamalar

39. İctimai Sektor təşkilatı qeydlərdə, təsdiq edilən büdcə üzrə qəbul edilən büdcə metoduna və təsnifləşdirmə metoduna dair izahlar verməlidir.

40. Büdcənin hazırlanmasında və təqdim edilməsində istifadə edilən uçot metodu (kassa metodu, hesablama metodu və ya digər dəyişiklik) və maliyyə hesabatlarında istifadə edilən kassa metodu arasında fərqlər ola bilər. Bu dəyişikliklər uçot sistemin və büdcə sistemin fərqli perspektivlərdən məlumat yığdığı zaman baş verə bilər – büdcə kassa metoduna və pul vəsaitlərinin hərəkətlərinə üstə gəl müəyyən öhdəliklərə böyük diqqət ayıra bilər, maliyyə hesabatları isə pul vəsaitlərinin hərəkəti və hesablama ilə bağlı məlumat haqqında hesabat hazırlayır.

41. Təsdiqlənmiş büdcənin təqdim edilməsi üçün qəbul olunmuş formatlar və təsnifləşdirmə sxemləri maliyyə hesabatları üçün qəbul olunan formatlardan fərqlənə bilər. Təsdiqlənmiş büdcə maddələri maliyyə hesabatlarında qəbul olunan əsasda təsnifləşdirə bilər, məsələn, iqtisadi təbiət (işçilərin mükafatlandırılması, malların və xidmətlərin istifadəsi və s.) və ya funksiyalar üzrə (səhiyyə, təhsil və s.). Alternativ olaraq büdcə maddələri xüsusi proqramlar üzrə (məsələn, yoxsulluğun azaldılması və ya yoluxucu xəstəliklər üzərində nəzarət) və ya maliyyə hesabatlarında qəbul olunan təsnifləşdirmələrdən fərqli olan nəzarət nəticələrinin məqsədləri (məsələn, ali təhsil proqramlarını bitirən tələbələr və ya təxirəsalınmaz tibbi xidmətlər tərəfindən aparılan əməliyyatlar) ilə bağlı olan proqram elementləri üzrə təsnifləşdirə bilər. Bundan başqa, cari əməliyyatlar (məsələn, təhsil və ya səhiyyə) üçün təkrar büdcə kapital qoyuluşu

xərcləri (məsələn, infrastruktura və ya binalar) üçün kapital qoyuluşu büdcəsindən ayrıca təsdiq oluna bilər.

42. İctimai Sektor üçün 1№li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı təşkilatlardan öz maliyyə hesabatlarındakı qeydlərdə maliyyə hesabatlarının hazırlanması metodu və qəbul olunan əhəmiyyətli uçot siyasəti haqqında məlumatı təqdim etməyi tələb edir. Təsdiqlənmiş büdcələrin hazırlanması və təqdim edilməsi üçün qəbul olunan büdcə metodunun və təsnifləşdirmə metodunun açıqlanması istifadəçilərə maliyyə hesabatlarında açıqlanan büdcə və uçot məlumatları arasında əlaqəni yaxşı başa düşməyə kömək edəcək.

43. İctimai Sektor təşkilatı qeydlərdə, təsdiq edilən büdcənin dövrünə dair açıqlama verməlidir.

44. Maliyyə hesabatları ən azından hər il təqdim olunur. Təşkilatlar büdcələri illik dövr və ya çoxillik dövr üzrə qəbul edə bilər. Təsdiqlənmiş İctimai Sektor tərəfindən əhatə olunan büdcə maliyyə hesabatları üçün qəbul olunan hesabat dövründən fərqlidirsə, bu dövrün açıqlanması həmin maliyyə hesabatlarının istifadəçilərinə büdcə məlumatlarının və büdcə müqayisəsinin maliyyə hesabatları ilə əlaqəsini yaxşı başa düşməyə kömək edir. Təsdiqlənmiş İctimai Sektor tərəfindən əhatə olunan dövr maliyyə hesabatları tərəfindən əhatə olunan dövr kimi eynidirsə, bu dövrün açıqlanması xüsusilə aralıq büdcələrin, maliyyə hesabatların və hesabatların hazırlandığı qanunvericiliklərdə faydalı sübut olacaq.

45. Təşkilat maliyyə hesabatına edilən qeydlərdə təsdiq olunan büdcəyə daxil edilən təşkilatlara dair məlumat verməlidir.

46. İctimai Sektor üçün Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartları təşkilatlardan təşkilat tərəfindən nəzarət edilən bütün ehtiyatları birləşdirən maliyyə hesabatlarını hazırlamağı və təqdim etməyi tələb edir. Bütöv dövlət səviyyəsində maliyyə hesabatları İctimai Sektor üçün Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarına uyğun olaraq hazırlanan maliyyə hesabatları büdcədən asılı təşkilatları və hökumət tərəfindən nəzarət edilən Dövlət Müəssisələrini əhatə edəcək. Lakin 35-ci maddə də qeyd edildiyi kimi statistika hesabatı modellərinə uyğun olaraq hazırlanan təsdiqlənmiş büdcələr kommersiya və ya bazar əsasında hökumətin öz üzərinə götürdüyü əməliyyatları əhatə etməyə bilər. Hazırkı Standartın 31-ci maddəsinin tələblərinə uyğun olaraq, büdcə və faktiki məbləğlər müqayisəli əsasda hazırlanacaq. Büdcədə nəzərdə tutulmuş subyektlərin açılması istifadəçilərə onların fəaliyyətinin təsdiqlənmiş büdcə ilə məhdudlaşdırılma dərəcəsini və İctimai Sektor təşkilatının maliyyə hesabatında əks etdirilən təşkilatdan fərqi müəyyən etməyə imkan verəcək.

Müqayisə etmə əsasında faktiki məbləğlər ilə maliyyə hesabatlarındakı faktiki məbləğin tutuşdurulması

47. Maliyyə hesabatları və büdcə müqayisəli metod əsasında hazırlanmadığı təqdirdə, standartın 17-ci maddəsinə uyğun olaraq büdcə baxımından müqayisəli əsasda verilən faktiki məbləğlər metod, müddət və təşkilat baxımından istənilən fərqləri müəyyən etməklə maliyyə hesabatlarında təqdim edilən aşağıdakı məbləğlər ilə tutuşdurulmalıdır:

- (a) Büdcə üçün hesablama metodu qəbul edildikdə, ümumi gəlirlər, ümumi xərclər, eləcə də, əməliyyat, investisiya və maliyyə fəaliyyətləri üzrə xalis pul vəsaitlərinin hərəkəti; və ya
- (b) Büdcə üçün hesablama metodundan başqa istənilən metod qəbul edildikdə, əməliyyat, investisiya və maliyyə fəaliyyətləri üzrə xalis pul vəsaitinin hərəkəti.

Tutuşdurma büdcə və faktiki məbləğlərin müqayisəsinə dair hesabatda və ya maliyyə hesabatlarında edilən qeydlərdə açıqlanmalıdır.

48. Müqayisəli əsasa uyğun olaraq qəbul edilən faktiki məbləğlər və maliyyə hesabatlarında tanınan faktiki məbləğlər arasında fərqlər aşağıdakı kimi səmərəli şəkildə təsnifləşdirilə bilər:

- (a) Təsdiqlənmiş büdcənin uçot metodundan fərqlənən metodla hazırlandığı zaman baş verən büdcə fərqləri. Məsələn, büdcənin kassa metodu və ya dəyişilmiş kassa metodu əsasında hazırlandığı zaman və maliyyə hesabatlarının hesablama metodu əsasında hazırlandığı zaman;
- (b) Büdcə dövrünün maliyyə hesabatlarında əks olunan hesabat dövründən fərqləndiyi zaman baş verən zaman dəyişiklikləri; və
- (c) Büdcənin maliyyə hesabatının hazırlandığı təşkilatın hissəsi olan proqramları və ya təşkilatları daxil etmədiyi təqdirdə baş verən təşkilat fərqləri.

Maliyyə hesabatlarının və büdcənin təqdim edilməsi üçün qəbul olunan formatlarda və təsnifləşdirmə sxemlərində dəyişikliklər ola bilər.

49. Hazırkı Standartın 47-ci maddəsində tələb olunan tutuşdurma büdcə əsasında faktiki məbləğlər və maliyyə hesabatlarında tanınan məbləğlər arasında fərqin əsas mənbələrini müəyyən etməklə təşkilata öz məsuliyyət öhdəliklərini daha yaxşı yerinə yetirməyə imkan verəcək. Hazırkı Standart maliyyə hesabatlarında büdcə və faktiki məbləğlərin ekvivalent məbləğlər ilə müqayisəsində təqdim olunan hər əsas yekun və aralıq məbləğin və ya maddələrin hər sinfinin tutuşdurulmasına maneçilik törətmir.

50. Həm büdcə sənədlərinin həm də maliyyə hesabatlarının hazırlanması üzrə mühasibat uçotunun eyni metodunu qəbul edən bəzi təşkilatlar üçün büdcədəki faktiki məbləğlər və maliyyə hesabatlarındakı ekvivalent məbləğlər arasında fərqlərin müəyyənləşdirilməsi tələb olunacaq. Bu, büdcənin (a) eyni dövr üçün hazırlandığı, (b) eyni təşkilatları əhatə etdiyi, və (c) maliyyə hesabatı kimi eyni təqdimatı qəbul etdiyi

təqdirdə baş verəcək. Belə hallarda tutuşdurma tələb olunmur. Bütçə və maliyyə hesabatları üçün vahid uçot metodunu qəbul edən təşkilatlar üçün təqdimat formatında, hesabat verən təşkilatda və hesabat dövründə dəyişiklik ola bilər; məsələn, təsdiqlənmiş bütçə maliyyə hesabatlarına müxtəlif təsnifləşdirmə və ya təqdimat formatını qəbul edə bilər, təşkilatın qeyri-kommersiya fəaliyyətlərini daxil edə bilər və ya çoxillik bütçə ola bilər. Əgər bütçə və eyni uçot metodu ilə hazırlanan maliyyə hesabatları arasında təqdimat, müddət və ya təşkilat fərqləri varsa, bu halda tutuşdurma zəruri ola bilər.

51. Təsdiq olunan bütçələrin təqdim edilməsi məqsədilə mühasibat uçotunun kassa metodundan (və ya düzəliş edilən kassa və ya düzəliş edilən hesablama metodundan) və maliyyə hesabatları məqsədilə hesablama metodundan istifadə edən İctimai Sektor üçün bütçə və faktiki məbləğlərin müqayisəsində təqdim edilən əsas yekunlar "Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat" adlı İctimai Sektor üçün 2 Növlü Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına uyğun olaraq hazırlanan pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatda təqdim edilən əməliyyat, investisiya və maliyyə fəaliyyətləri üzrə xalis pul vəsaiti hərəkətləri ilə tutuşdurulacaqdır.

52. Bu Standartın tələblərinə uyğun olaraq keçmiş dövrlə bağlı müqayisəli məlumatların açıqlanması tələb edilmir.

53. Hazırkı Standart bütçə və faktiki məbləğlərin müqayisəsinin təsdiqlənmiş bütçəsini (bütçələrini) ictimaiyyətə açıq edən təşkilatların maliyyə hesabatına daxil edilməsini tələb edir. Bu əvvəlki dövrün faktiki məbləğlərin və həmin əvvəlki dövrün bütçəsi arasında müqayisənin açıqlanmasını və cari dövrün maliyyə hesabatlarında həmin dövrün faktiki məbləğləri və bütçəsi arasında fərqlərin izahının açıqlanmasını tələb etmir.

Qüvvəyə Minmə Tarixi

54. Təşkilat bu Standartı 1 Yanvar 2009-cu ildə başlayan və ya bu tarixdən sonrakı dövrləri əhatə edən illik maliyyə hesabatları üçün tətbiq etməlidir. Standartın göstərilən tarixdən əvvəlki tətbiqi təqdir edilir. Əgər təşkilat bu Standartı 1 Yanvar 2009-cu il tarixdən əvvəl başlayan dövr üzrə tətbiq edirsə, bu halda təşkilat bu faktı açıqlamalıdır.

55. Təşkilat bu qüvvəyə minmə tarixindən sonrakı maliyyə hesabatı məqsədləri üçün İSMUBS 33-də verilmiş mühasibatın hesablama metodunu qəbul etdikdə, bu Standart hesablama metodunun qəbul edilmə tarixini və ya bu tarixdən sonrakı dövrlərini əhatə edən təşkilatın illik maliyyə hesabatlarına tətbiq olunur.

55A. 2015-ci ilin yanvar ayında dərc olunmuş İSMUBS 33 sayəsində 55-ci maddəyə düzəliş edildi. Təşkilat bu dəyişiklikləri 1 yanvar 2017 tarixindən sonra başlayan dövrlər üçün maliyyə hesabatlarında tətbiq etməlidir. Erkən tətbiqə icazə verilir. Əgər təşkilat İSMUBS 33-ü 1 yanvar 2017-dən öncə tətbiq edirsə, o bu dəyişiklikləri də eyni dövrdə tətbiq etməlidir.

İzahlar və şərhlər
Əyani Misallar

Bu misallar İctimai Sektor üçün 24 Nöli Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartının tərkib hissəsi olmayıb, yalnız Standarta əlavə kimi verilmişdir.

XX Hökuməti üçün 31 dekabr 20XX-ci ildə bitən il üzrə
Büdcə və Faktiki Məbləğlərin Müqayisəsinin Hesabatı
 Kassa metodundan istifadə edilməklə hazırlanan büdcə
 (Funksiyalar ilə ödənişlərin təsnifi)

Qeyd: Büdcə və mühasibat uçotu əsası fərqlənilir. Bu Büdcə və Faktiki Məbləğlərin Müqayisəsinin Hesabatı büdcə əsasında hazırlanmışdır.

	<u>Büdcə Məbləğləri</u>		Müqayisə əsasında *Fərq: Yekun və	
	(valyuta vahidində) <u>İlkin</u>	<u>Yekun</u>	<u>Faktiki Məbləğlər</u>	<u>Faktiki büdcələr</u>
Gəlirlər				
Vergitutma	X	X	X	X
Yardım müqavilələr	X	X	X	X
Beynəlxalq agentliklər	X	X	X	X
Digər subsidiyalar				
və yardımlar	X	X	X	X
Daxilolmalar: Borclar	X	X	X	X
Daxilolmalar: Tikili və				
Avadanlığın silinməsi	X	X	XX	
Ticarət Fəaliyyəti	X	XXX		
Digər Gəlirlər	X	XXX		
Ümumi Gəlirlər	X	XXX		
Ödənişlər				
Səhiyyə	(X)	(X)	(X)	(X)
Təhsil	(X)	(X)	(X)	(X)
İctimai qayda/				
təhlükəsizlik	(X)	(X)	(X)	(X)
Sosial müdafiə	(X)	(X)	(X)	(X)
Müdafiə	(X)	(X)	(X)	(X)
Mənzil və ictimai				
rahatlıq	(X)	(X)	(X)	(X)
Əyləncə, mədəniyyət				
və dini ödənişlər	(X)	(X)	(X)	(X)

İqtisadi əlaqələr (X) (X) (X) (X)

Digər ödənişlər (X) (X) (X) (X)

Ümumi ödənişlər (X)

(X) (X)

(X)

XALIS GƏLİRLƏR/

(ÖDƏNİSLƏR) X XXX

*"Fərq" sütunu tələb edilmir. Lakin açıq şəkildə uyğun kimi müəyyənləşdirilən ilkin və faktiki büdcənin müqayisəsi daxil edilə bilər.

Əlavə Sütun Yanaşması

31 dekabr 20XX-ci ildə bitən il üzrə YY Hökuməti üçün

Həm İllik Büdcə həm də Maliyyə Hesabatları Hesablama Metodunu qəbul edir

(Yalnız Maliyyə fəaliyyətinin nəticələri haqqında hesabat üçün göstərilmişdir.

Oxşar təqdimat digər maliyyə hesabatları üçün qəbul ediləcəkdir.)

Faktiki 20XX-1	(şerti pul vahidlərində)	Faktiki 20XX	Yekun büdcə 20XX	İlkin büdcə 20XX	*Fərq: ilkin və faktiki büdcə
X	Gəlir	X	X	X	X
X	Vergilər	X	X	X	X
X	Haqlar, cərimələr, cəzalar və lisenziyalar	X	X	X	X
X	Digər Hökumətlərdən köçürülmələr	X	X	X	X
X	Digər gəlir	X	X	X	X
X		X	X	X	X
(X)	Ümumi gəlir				
(X)	Xərclər	(X)	(X)	(X)	(X)
(X)	Əmək haqları, işçilərin mükafatlandırılması	(X)	(X)	(X)	(X)
(X)	Qrantlar və digər köçürmə ödənişləri	(X)	(X)	(X)	(X)
(X)	Ehtiyatlar və istifadə edilən istehlak malları	(X)	(X)	(X)	(X)
(X)	Amortizasiya xərcləri	(X)	(X)	(X)	(X)
(X)	Digər xərclər	(X)	(X)	(X)	(X)
(X)	Maliyyə xərcləri	(X)	(X)	(X)	(X)

X	Ümumi Xərclər Asılı təsərrüfat	X	X	X	X
X	cəmiyyətlərinin mənfəət payı	X	X	X	X
X	Dövr üzrə mənfəət/(zərər)	X	X	X	X
X	Aşağıdakılara aid edilir: Nəzarətçi təşkilatın sahibləri Qeyri-nəzarət payı	X	X	X	X

“Fərq...” sütunu tələb edilmir. Lakin açıq şəkildə uyğun kimi müəyyənləşdirilən ilkin və faktiki büdcənin müqayisəsi daxil edilə bilər.

İzahlı qeydlərdən çıxarış – X Hökuməti üçün

(X Hökuməti öz büdcəsini kassa metodu ilə və maliyyə hesabatlarını hesablama metodu ilə təqdim edir)

1. Büdcə kassa metodu əsasında funksional təsnifləşdirmə vasitəsilə təsdiq edilir. Təsdiqlənmiş büdcə 1 yanvar 20XX-ci il tarixindən 31 dekabr 20XX-ci il tarixinə qədər maliyyə dövrünü əhatə edir. Ümumi dövlət sektoru xx qeydində (“Konsolid edilmiş maliyyə hesabatları” adlı İctimai Sektor üçün 35 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına uyğun olaraq hazırlanan) dövlət müəssisələri kimi müəyyənləşdirilən bütün təşkilatları daxil edir.
2. İlkin büdcə (tarix üzrə) qanunverici akt tərəfindən təsdiq edilmişdir, və XXX-nin fəlakət zamanı yardım göstərilməsi üçün əlavə ayırma (tarix üzrə) Şimal Bölgəsində baş verən zəlzələ ilə əlaqədar qanunverici akt tərəfindən təsdiq edilmişdir. İlkin büdcənin məqsədləri və siyasətləri, həmçinin sonrakı dəyişikliklər maliyyə hesabatları ilə birlikdə dərc edilən Fəaliyyət İcmalı və Büdcə Nəticələri hesabatlarında bütövlüklə izah olunur.
3. Səhiyyə funksiyası üçün faktiki məbləğin yekun büdcədən 15% artması (ilkin büdcədən 25% artması) qanunverici aktın zəlzələyə cavab olaraq təsdiq etdiyi səviyyəni keçən xərclər ilə bağlıdır. Təsdiqlənmiş büdcə və faktiki məbləğlər arasında heç bir digər əhəmiyyətli dəyişikliklər baş verməmişdir.
4. Büdcəyə uçot metodları fərqlənir. Bütöv hökumət üçün maliyyə hesabatları maliyyə fəaliyyətinin nəticələrinə dair hesabatdakı xərclərin təbiətinə əsaslanan təsnifləşdirmədən istifadə etməklə hesabat metodundan istifadə etməklə hazırlanırlar.

Maliyyə hesabatları 1 yanvar 20XX-ci il tarixindən 31 dekabr 20XX-ci il tarixə qədər dövr üzrə maliyyə dövrü üzrə dövlət müəssisələri daxil olmaqla bütün nəzarət edilən təşkilatları daxil edən birləşdirilmiş hesabatlardır. Maliyyə hesabatları kassa metodu əsasında təsdiq edilən və dövlət müəssisələrini və digər müəyyən qeyri-bazar hökumət təşkilatlarını və fəaliyyətlərini istisna edən ümumi dövlət sektoru ilə əlaqəsi olan büdcədən fərqlənir.

5. Maliyyə hesabatlarındakı məbləğlər kassa metodundan hesablama metoduna yenidən hesablanır və təsdiqlənmiş yekun büdcə kimi eyni metoda əsaslanan funksional təsnifləşdirmə vasitəsilə yenidən təsnifləşdirilir.

Əlavə olaraq davam edən ayırmalar və əhatə olunan təşkilatların (dövlət müəssisələri) fərqlənməsi ilə əlaqədar və faktiki məbləğlərin yekun təsdiq olunmuş büdcə ilə müqayisə edilə bilən əsasların üzərində əks etdirilməsi məqsədi ilə müvəqqəti fərqlənmələrin uçotunun aparılması üçün maliyyə hesabatının məbləğində düzəlişlər tətbiq olunmuşdur. Bu düzəlişlərin məbləği aşağıdakı cədvəldə müəyyən olunub.

6. Büdcə və Faktiki Məbləğlərin Müqayisəsinə dair Hesabatda təqdim edilən müqayisəli əsasda faktiki məbləğlər və 21 dekabr 20XX-ci ildə Bitən İl üzrə Pul Vəsaitlərinin Hərəkəti haqqında Hesabatda təqdim edilən tutuşdurma aşağıda göstərilmişdir. Maliyyə hesabatları və büdcə sənədləri eyni dövr üzrə hazırlanır. Burada təşkilat fərqi vardır: büdcə ümumi dövlət sektoru üçün hazırlanır və maliyyə vəsaitləri hökumət tərəfindən nəzarət edilən bütün təşkilatları birləşdirir. Burada həmçinin metod fərqi də vardır: büdcə kassa metodu əsasında hazırlanır, maliyyə hesabatları isə hesablama metodu ilə hazırlanır.

	Əməliyyat	Maliyyə	İnvestisiya	Yekun
Büdcə və Faktiki Müqayisəli Hesabatda təqdim olunan müqayisəli əsasda faktiki məbləğ	X	X	X	X
Metod fərqləri	X	X	X	X
Zaman fərqləri	-	-	-	-
Təşkilat fərqləri	X	X	X	X
Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatda qeyd edilən faktiki məbləğ	X	X	X	X

